

Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна
Навукова-асветны цэнтр імя У. Калесніка

ПАСЛАНЕЦ ПРАМЕТЭЯ

КНИГА ПРА УЛАДЗІМІРА КАЛЕСНІКА

БрДУ імя А.С. Пушкіна
2007

✧ ✧ *Алена Ігнацюк* ✧ ✧

“ФІЛАСОФСКІ ЭКСПРОМТ” УЛАДЗІМІРА КАЛЕСНІКА

Трывога гэта ці суцяшэнне, але ў “кадры” літаратурнай творчасці У. Калесніка я часта бачу яго вочы – выразна разумныя, крыху іранічныя, вочы “белавежскага аленя”, як паэтычна заўважыў У. Караткевіч; вочы, якія быццам супакойваюць мяне ў маім шчырым жаданні адчуць гуманістычную думку крытыка-берасцейца ў яго “філасофскіх экспромтах”. А “філасофскі экспромт” У. Калесніка (назавём яго вольным літаратурным жанрам), калі не падпарадкаваны, то цесна злучаны з праблемаю мастака і мастацтва ў беларускай паэзіі, а таксама існуе ў “арнаменце” лірычных, эстэтычных, сацыяльных адчуванняў аўтара. Адчуванні гэтыя абумоўлены творчым жаданнем У. Калесніка пазнаць “разумнага” чалавека ў пейзажах Я. Купалы, М. Танка, У. Жылкі, Ф. Багушэвіча, зразумець “прыгожага” чалавека ў эпосе Рэнэсансу, знайсці “шчаслівага” чалавека ў вобразе патрыёта-барацьбіта зямлі Заходнебеларускай.

“Філасофскі экспромт” У. Калесніка мае ілюстрацыйнае выяўленне, інакш кажучы, з’яўляецца лаканічна арганізаванай ілюстрацыяй канкрэтнай паэтычнай праблемы. Так, напрыклад, філасофскую думку-экспромт “Ідэал перастае быць ідэалам, як толькі становіцца зусім ясным” (“Тварэнне легенды”, с. 287) трэба палічыць ілюстрацыяй наступнай паэтычнай праблемы: няяснасць як паказчык рамантычнай ідэалізаваўнасці асобных вобразаў Я. Купалы. У даным “экспромце” мы бачым У. Калесніка не толькі літаратурным тэарэтыкам, які ставіць знак роўнасці паміж светам ідэальным (няясным) і светам рамантычным (уяўным), але і філосафам, якому за яго амаль платонаўскі ідэалізм хочацца выказаць удзячную ўхвалу.

У. Калеснік – літаратар, які часта сабе супярэчыць, асабліва ў “філасофскіх экспромтах”. Знаходзім у аўтара: “Самая паспяхова крытыка любой з’явы – гэта крытыка сцвярджалыя” (“Тварэнне легенды”, с. 281). У гэтых радках ёсць пэўная недагаворанасць, паколькі ў літаратурным жыцці і па-за межамі яго Калеснік-філосаф заўсёды сцвярджаў сябе праз “адмаўленне” і адмаўляў сябе праз “сцвярджанне”. Неяк у прыватнай размове з крытыкам (мы гаварылі пра жанчыну ў вершах А. Разанава), я заўважыла для сябе, што У. Калеснік – гэта рэаліст, які не лічыць жанчыну ідэалам жыцця (памятаю, як ён мне пыталына пярэчыў: “А Баба-яга...

Няўжо і яна ідэал?”). Ідэальная жанчына, на думку У. Калесніка, абавязкова рэальная: яе можна толькі зрокава адчуць. Аднак падобнае меркаванне не перашкаджае У. Калесніку – лірыку і эстэту – у літаратурным нарысе “Чалавечы бор” палюбіць абстрактную жанчыну ў “любоўных” вершах А. Разанава – сурова-ідэальную – таму незразумелую.

У сваіх “філасофскіх экспромтах” У. Калеснік, бяспрэчна, аптыміст, нават і тады, калі гаворыць пра ахвярную адзіноту творцы. “Творчая адзінота – балючая ахвяра, але не бясплодная, яна патрэбна для нараджэння новых твораў” (“Тварэнне легенды”, с. 417), – сказана аўтарам у яго “экспромце” пра мастацкую арганізаванасць вершаў Я. Купалы. Можна ўявіць, што для Калесніка-аптыміста творчасць – гэта храм, у якім здзяйсняе сваё служэнне мастацтву пакліканы мастацтвам чалавек, але ні ў якім разе ён не павінен быць самаўпэўненым індывідуалістам, як у Ніцшэ. Сталая адзінота мастака, лічыць У. Калеснік, не толькі ахвярны жэст, – гэта яшчэ і творчы бенефіс паэта, які дае яму права быць незвычайным, арыгінальным, непаўторным, а гэтаксама дае права паэту на неўтаймананую “кабарэтнасць”.

“Філасофскі экспромт” У. Калесніка мае і сваю лірычную адмеціну: “белавершавасць” – рытмічна спланаваную, спеўную. Падобную лірыку адчуваем у “экспромце”, які ілюструе праблему музыкі ў вершах А. Салагуба. “Паэт-лірык, як шаўкапрад, цягне залатую нітку паэзіі з самога сябе, сваёй душы і сэрца” – чытаем у літаратурным нарысе “Талент”. У. Калеснік параўноўвае лірыка з шаўкапрадам, бо шукае ў лірыцы музыку, паколькі музыка ў яго разуменні – гэта “не столькі гукавыя з’явы сапраўднасці [...] і адлюстраванне іх у музычных творах, колькі пачуцці і настроі чалавека”.

Невыпадкова, што ў рэальна-будзённым жыцці У. Калеснік вельмі паважліва ставіўся да людзей настрою – паэтаў з музыкаю ў душы. Ён нават вітаўся з імі своеасабліва. Прыпамінаецца яго знакамітае выклікавае – “О” – з ледзь чутным пераходам у “Э”, якое магло азначаць (асабліва для вучняў У. Калесніка) і жарт, і павагу, і парад – адначасна.

Звернем увагу і на філасофскія “ілюстрацыі” У. Калесніка, злітыя з думкаю пра натуралістычны пейзаж, выпісаны ў стылі Русо, у якім прырода – “розум у ідылічнай вокладцы”. Напрыклад, пра пейзажы Багушэвіча (у літаратурным нарысе “Беларусь – Радзіма”) крытык гаворыць так, быццам хоча знайсці ў іх дух асветніцтва – легенду пра “разумнага” чалавека, замацаваную ў скупым, пункцірна-празрыстым сюжэце. Але афарыстычным завяршэннем падобнага пошуку ў пейзажах Багушэвіча Калеснік лічыць усё ж сацыяльнасць. Вось чаму нам так зразумелы наступны “філа-

софскі экспромт”: “Пейзажны жанр – натуральная форма увасаблення патрыятычных пачуццяў” (“Тварэнне легенды”, с. 352).

Трывога гэта ці суцяшэнне, але ў “кадры” творчасці У. Калесніка я часта бачу яго вочы – выразна мудрыя, падобныя на падказку будучаму паэту – як стаць мастаком і маляваць гронку вінаграду так, каб птушкі зляталіся дзяўбці малюнак (“Зорны спеў”, с. 149).